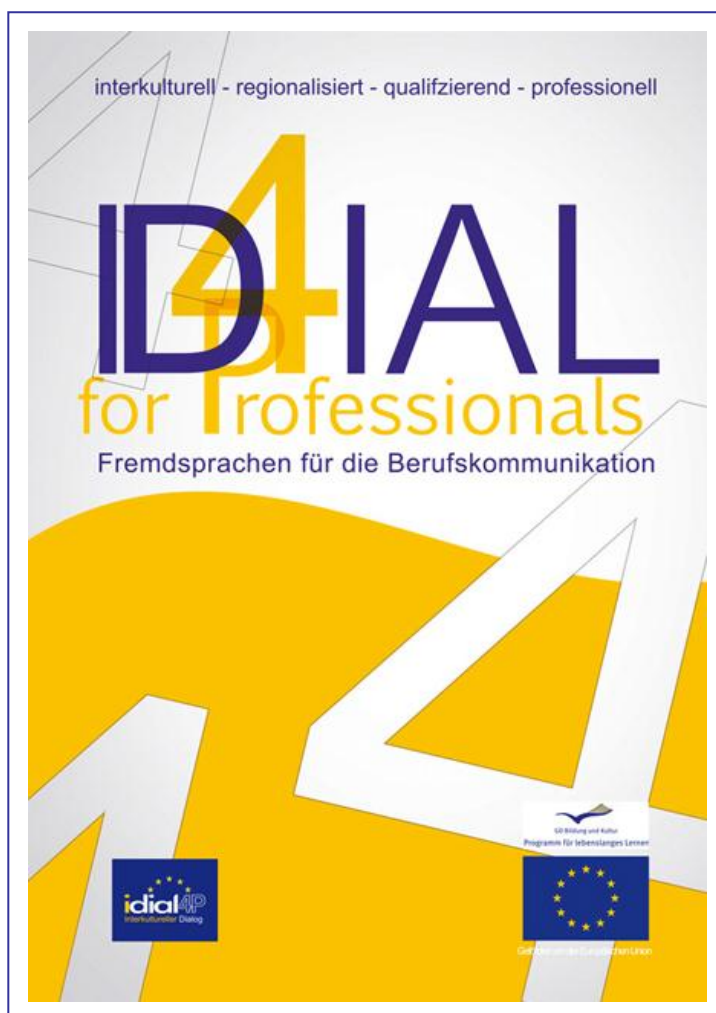

НАРЪЧНИК

**за преподаването на специализиран
български език като чужд
при обучаеми, владеещи немски**

С ФИНАНСОВАТА ПОДКРЕПА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

НАРЪЧНИК

за преподаването на специализиран български език като чужд за обучаеми, владеещи немски

Настоящият наръчник представлява адаптация на избрани глави от „Handreichungen für Didaktiker zur Erstellung von regionalisierten Online-Fachfremdsprachenmodulen nach dem Konzept von IDIAL4P“ (151 с.) на авторски екип от Института по интеркултурна комуникация (IIK Düsseldorf). Това е сборник с методически указания за използването на първите онлайн учебни модули, създадени по концепцията IDIAL4P за преподаването на специализирани чужди езици в определени професионални сфери. Същевременно той се обръща и към опитните преподаватели по чужди езици с поканата да разработят свои нови модули за други езикови нива и/или професионални сфери, за да обогатят асортимента от учебни материали по специализираните езици, подпомагащи изграждането на интеркултурна компетентност у професионалистите в различни браншове и езикови общности.

За адаптацията на български език авторките на първите модули по български за професионалните сфери *Туризм* (Людмила Иванова) и *Журналистика и масмедии* (Николина Бурнева) се съсредоточават върху онези моменти от VI, VII и VIII глава на германския наръчник, които са особено важни с оглед на българо-немските езикови и културни отношения. Затова те не превеждат механично оригиналния текст, който изхожда от преподаването на немски език като чужд, а акцентуват на специфичните за българския език методически единици и се позовават на примери от собствените си разработки – упоменатите по-горе модули.

Както онлайн модулите по всички езици, така и германският Наръчник и неговите адаптации на български, полски, руски, словенски и унгарски език са изготвени в рамките на финансирания от ЕС проект IDIAL4P (Специализирани езици за служебна комуникация: регионална – интеркултурна – квалифицираща – професионална), осъществен през 2010-2011 г. от секцията по Интеркултурна германистика на университета „Георг Аугуст“ в Гьотинген с десет партньори от Европа.

Идея и концепция:
Ръководител на проекта:
Педагогическо ръководство:
Трансрегионални координатори:

д-р Анегрет Мидеке и д-р Матиас Юнг
д-р Анегрет Мидеке
маг. Анастасия Семьонова
проф. д-р Хилтраут Каспер-Хене и
доц. д-р Андреа Богнер

Гьотинген, декември 2011 г.

Публикацията е създадена с финансовата подкрепа на Европейския съюз. За съдържанието ѝ носят изключителна отговорност авторките и ръководният състав на проекта и то по никакъв начин не представлява становище на ЕС.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Чуждоезиковото обучение и интеркултурната компетентност

- 1.1. Създаване на усет за интеркултурност
- 1.2. Комуникация в интеркултурна среда
- 1.3. Подготовка на интеркултурни упражнения

2. Подготвителни упражнения за работа със специализиран текст

- 2.1. Активиране на вече налични знания
- 2.2. Лексикални упражнения
- 2.3. Предварителна работа с паралелни текстове

3. Упражнения по словообразуване

- 3.1. Сложни думи
- 3.2. Производни думи
- 3.3. Образуване на производни думи с помощта на префикси

4. Упражнения за трениране на умениято „четене и разбиране“

- 4.1. Стиллове на четене
- 4.2. Речеви жанрове – стиллове на четене – типове упражнения
- 4.3. Конкретни примери

5. Граматически упражнения

- 5.1. Граматически умения с висока честотност в специализираните текстове
- 5.2. Типове упражнения с оглед на потребностите

6. Сценарият като комплексен дидактически инструмент

- 6.1. Характерни особености на сценария
- 6.2. Интеркултурни моменти

1. ЧУЖДОЕЗИКОВОТО ОБУЧЕНИЕ И ИНТЕРКУЛТУРНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ

1.1. Създаване на усет за интеркултурност

Интеркултурният характер на чуждоезиковото обучение е бил осъзнаван от край време, но особено голямо значение добива през втората половина на XX век. Постепенно той става неотменим елемент и на дидактическите концепции.¹ В особено висока степен това важи при изучаването на специализирани чужди езици, тъй като обучаемите са вече специалисти (студенти или работещи) в дадена професионална сфера и мотивацията им да комуникират на чуждия език с колеги от другата държава е подкрепена от практическите им занимания.

В обучението по специализирания чужд език интеркултурната компетентност се постига не изведнъж, а за по-дълъг период от време, през което в интеркултурни диалози се натрупва съответният професионален, социален и комуникативен опит. В учебните модули, разработени по концепцията IDIAL4P, не е възможно да се отдели толкова много време, колкото отнема формирането на интеркултурна компетентност в реалните условия на живот в чужда среда. Но както е посочено в описанието на проекта IDIAL4P, една от основните цели на модулите е да направи обучаемите по-чувствителни към интеркултурните моменти в служебната им комуникация. Чрез система от интеркултурни упражнения и проекти, чрез ролеви игри и сценарии те могат да изградят усет за интеркултурност.

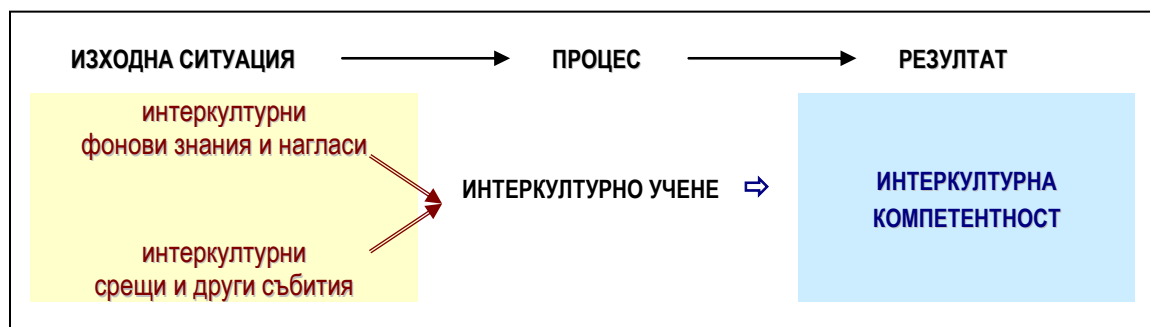

Схема на централните понятия
при формирането на интеркултурна компетентност ²

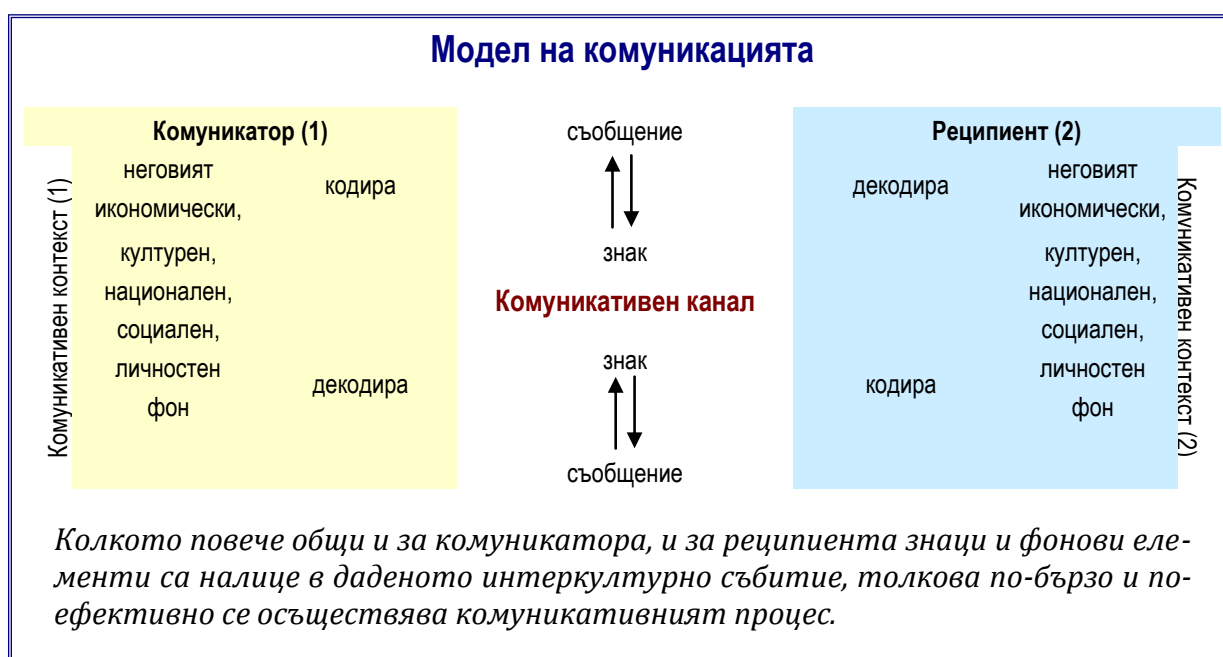
¹ Срв. статиите на Анегрет Мидеке, Анастасия Семьонова и Лариса Ключкина в сб. „Differenziert Interkulturelles Lehren. Hinweise für Lehrende an Schulen und Hochschulen“ – URL: <http://idial-projekt.de/images/pics/Reader%20zum%20differenziert%20interkulturellen%20Lehren.pdf>

² Схемата е цитирана по: Bundeszentrale für politische Bildung: Interkulturelles Lernen; Arbeitshilfen für die politische Bildung, Bonn: 2000, S. 29.

1.2. Комуникация в интеркултурна среда

Преди да се посветим на въпросите „Как се учи култура?“ и „Как се добива интеркултурна компетентност?“, би следвало да си отговорим на въпроса „Как функционира културата?“.

Следният модел на комуникативен процес може да покаже на обучаваните, че и при общуването в рамките на собствената култура се зараждат и преработват редица проблеми.

Аксиомите на теоретика Вацлавик, че човек не може да не комуникира и че всяко съобщение се състои от съдържание и отношение (релация)³, могат да се онагледят например с една малка ролева игра.

1.3. Подготовка на интеркултурни упражнения

Цел на модулите по концепцията IDIAL4P е да подготви студентите, респ. професионалистите за срещи с техни колеги в страната, чийто език изучават като чужд. С други думи, обучаемите трябва да усвоят речева и поведенческа компетентност за интеркултурни срещи. А това означава, че те трябва да научат подробности за културата и нейните параметри в страната респ. страните на изучавания език. В този процес участват активно както преподавателите (в идеалния случай те са носители на езика като майчин, респ. живели по-дълго време в страната на преподавания

³ Paul Watzlawick/ Janet H. Beavin/Don D. Jackson (1969): Menschliche Kommunikation – Formen, Störungen, Paradoxien. URL: <http://de.wikipedia.org/wiki/Watzlawick>

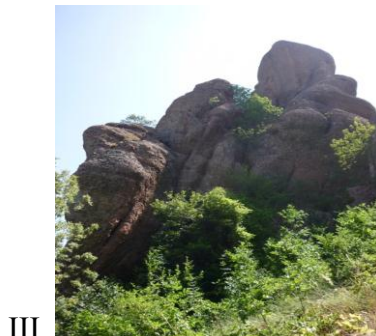
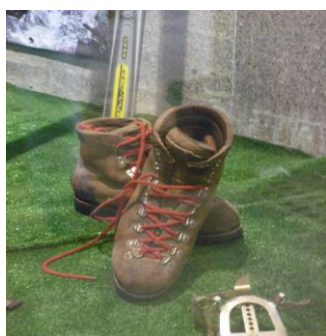
език), така и обучаемите, които добиват знания за тази страна (и в идеалния случай сами са пребивавали в нея и са натрупали собствен социален опит, който да споделят и обсъдят в час). Така се осъзнават и редица предразсъдъци и стереотипи, което пък е важна предпоставка за създаването на усет за интеркултурност.

Важно условие за чувствителността спрямо интеркултурните моменти е изграждането на връзки между знанието и емоциите. Например в ролевите игри следва да се изграждат близки до реалността ситуации, в които усвоените поведенчески модели да се обвържат с емоционално съпреживяване на проблема и обсъждането му на чуждия език и с чуждестранен партньор.

В уроците от модулите „Журналистика и масмедии“ подготвителните въпроси на първа страница винаги предпоставят обмяна на опит между български студент или вече работещ журналист и негов колега от страна, в която се говори немски език (качествена съпоставка между германски и български принтмедии, условията за анкети и журналистически разследвания в двете култури, тв програми за чужденци в немскоезичните страни и в България, съпоставки на законите за авторско право и т.н.).

В урока „Туризм: Маркетинг и реклама“ принципът за обвързване на интелектуалното и емоционалното отношение е станал и тема на упражненията, като по този начин отчита ролята на емоциите в обекта на професионална дейност:

1. Тези фотоси са предложени като реклама за планински туризъм. Кой от тях е подходящ за вашите туристи? Опишете фотосите, посланията им и обосновайте своя избор.

2. Рекламата си служи с визуализация и с текст. Предложете текст за изборния от вас фотос. На какво залагате в текста – на фактологията или на емоцията?

В подкрепа на интеркултурната комуникация в онлайн модулите предлагаме често използвани изрази, обединени от водещия за дадения урок тематичен аспект или от комуникативното си предназначение.

Например:

В модулите по български език за „Журналистика и масмедии“ всяко от приложенията „Материали към урок №...” започва с **рубриката „Изрази за изказване на...”** (противно мнение, риторични въпроси, очевидност или съмнение, подсилване или уточнение, за описание на картина, цитиране на източник, емоционално обогатена реч и т.н.).

В тематично отношение е много съществено преподаваните учебни съдържания да съответстват на професионалните практики в дадения бранш, характерни за страната, чийто език се изучава като чужд. Текстовете и упражненията, третиращи познаването на институции, условия за работа, социални условия и под., са широко застъпени във всички модули по български език, създадени по концепцията IDIAL4P. Въпросът „От кои елементи в текста личи дали действието се развива в България, или в немскоезична страна?” цели да засили съпоставителната активност на обучаемия и да му разкрие съществени ментални и социални различия между германската и българската култури. Материали по тези въпроси се намират и в интернет, и в редица публикации в сборници и енциклопедии. По съображение за защита на авторското право аудио-видеотекстовете, които са публикувани в интернет и след това са използвани в онлайн модулите, се привеждат само с електронните им адреси (URL), като се разчита преподаватели и обучаеми да използват посочения линк, за да видят въпросния оригинален материал направо в първоизточника му. Така в самия учебен модул се спестява и доста място от поместването на оригиналния текст, а за сметка на това се дава повече пространство на задачите за упражнения.

Например в урока „Професия ТЕЛЕВИЗИОНЕН РЕЖИСЬОР“ упражненията за слушане се базират на видеоматериал от интернет – „13 чужденци учат български език“. Има възможност – по преценка на преподавателя и с оглед на нивото в конкретната група обучаеми – да се изгледа първо „ням“ вариант на този телевизионен репортаж, а обучаемите да отгатнат статуса и репликите на показаните хора, съдейки по езика на жестовете им. Интерпретацията на поведението и жестовете на участниците дават повод за размисъл, доколко невербалните моменти имат знакова стойност и са транскултурни. При прослушването на текста се предвиждат и комплексни задачи, които освен езиковата компетентност на обучаемите активират и тяхната журналистическа квалификация. Проследяването на основни

журналистически похвати се обвързва с интеркултурните наблюдения над чуждестранни специалисти, изучаващи български език:

Например:

Урок „Професия ТЕЛЕВИЗИОНЕН РЕЖИСЬОР“, с. 3

2. Разделете се на две групи. При второто (и третото) прослушване

I^a група следи за детайлите относно социалния статус на учениците в курса по български, състава на класа и целите на обучението, мнението на преподавателките относно учебника и трудностите, които срещат курсистите;

II^a група се концентрира върху образите на професора по биология и на руския журналист (творческата му биография и репортажа му за мощите на Йоан Кръстител).

3. Проведете дискусия и оценете качествата на видеорепортажа по следните критерии:

- сценичното поведение на водещия от Нова ТВ (дикция, мимика, жестове);
- качеството на монтажа във видеоматериала от Бургас (коментар зад кадър,

Ситуациите на т.н. „критични събития“ (critical incidents) са предпочитан материал за дидактически задачи, тъй като те не протичат по обичайния гладък начин и не предлагат очакваното развитие на действието. Обратно – те имат силен драматичен заряд, доколкото в резултат на интеркултурно недоразумение нещо в комуникацията се обърква, участниците говорят и се държат недialogично, започват да се карат и обиждат. Конфликтните моменти са добра дидактическа основа за изясняването на условностите в интеркултурната комуникация.

Например: В урока „Радио“ текстът за четене разказва как „безпрецедентна цензура спряла новините по „Хоризонт““. Упражненията по писане почиват на този вече обсъден текст и поставят за по-задълбочена самоподготовка и последващ анализ в час един дискуссионен професионален проблем в неговото интеркултурно измерение. В зависимост от нивото на обучаемите отработването на тази задача може да прерасне и в изготвяне на проект.

Например:

- 3.1. Имат ли морално право да стачкуват журналистите от държавно радио?
- 3.2. Само вътрешен фирмен проблем ли е, ако директорът подмени редовния щатен персонал в националния ефир с алтернативни екипи?
- 3.3. Може ли / трябва ли слушателската аудитория да влияе на хода на такива събития? Защо? Ако да – как?
- 3.4. Какво основание за трудово възнаграждение биха могли да имат стачкуващите журналисти?
- 3.5. Какво основание имат алтернативните журналисти да заместят стачкуващите си колеги и да поемат служебните им задължения?

Съпоставими с този вид упражнения са и диалогичните ситуации, които в две различни култури протичат по различен начин. Подканата да се свърши дадена работа, поканата да се осъществи дадена среща, самият въвеждащ в същинския разговор диалог могат да се оформят по коренно различен начин в зависимост от менталитета на участниците. Дали деловият разговор трябва да предхожда неформалното събеседване или, напротив, носителите на двете различни култури първо трябва да се поопознаят чрез размяна на по-обща реплики, също следва да се обсъди в този тип интеркултурни упражнения. Описанието на различията в речевото поведение на носителите на различни култури подпомага и осъзнаването на собствената култура като една измежду много, като не-нормативна другост от гледна точка на чуждестранните партньори.

В урока „Туризм в България“ текстът за четене се състои от противоположни или много различни ментални нагласи на преобладаващата част от българите и от германците (с презумпцията, че и жителите на други средноевропейски страни реагират по аналогичен на немците начин).

Например:

Прочетете описанието на някои все още съществуващи различия в бизнес комуникацията между български и немски партньори.

Немски бизнес партньори	Български бизнес партньори
1. официална комуникация: говорене на „вие“, спазване на дрес-код, проява на сдържаност; 2. деловитост: разговор по същество, по конкретен проблем; 3. предварително обмислени действия; 4. придържане към представени аргументи; 5. отделният служител проявява самоинициатива; 6. стриктно придържане към графика: дългосрочно планиране, писмени контакти; 7. разделяне на частна и бизнес сфера; 8. езикът на тялото е важен.	1. по-свободна комуникация, често фамилиарност, дрес-код невинаги спазен; 2. включване и на лични моменти, познати, приятели; 3. действия според ситуацията; 4. промяна на аргументи; 5. решенията взема често само началникът; 6. импровизации: краткосрочно планиране, устни/телефонни контакти; времето не се цени; 7. смесване на частна и бизнес сфера; 8. за езика на тялото не се следи особено.

По мотиви от: Erfolgreich in Bulgarien, Германо-българска индустриално-търговска камара 2009, с. 19.

Както устната, така и писмената комуникация носи своите културно специфични моменти. Имейли, служебна кореспонденция, протоколи, формуляри, фирмени

доклади, договори, та дори и научни статии имат собствен формат в отделните култури въпреки общия им произход (обикновено латински или френски) и установените международни стандарти. Освен че трябва да се познават обозначенията на различните форми и речеви жанрове, в които се кореспондира писмено, би трябвало да се отчетат и преобладаващите белези на дадена култура в оформлението на един или друг документ.

Един сравнително краен вариант на упражнение за писмено овладяване на езика е запознаването с различни стилови регистри, включително тези от „неофициалната“ комуникация. Особено за журналистиката, която е интелектуална и силно социална професия, палитрата на стилистичните регистри е много наситена. Затова в уроците „Слово, интонация, образност“, „Интернет“, „Професия БЛОГЪР“ и „Професия ГОВОРИТЕЛ“ е отделено специално внимание на социалната обусловеност на стила. Като се има предвид ясно очерталата се през последните десетилетия тенденция българските масмедии (най-вече принтмедиите) да използват все по-настойчиво езика на улицата, като се отчете и склонността на все повече българи да говорят жаргон и с подчертано некоректни граматически форми, чуждестранният журналист трябва да бъде подготвен и за общуване с информатори от разнообразни социални среди.

Друг аспект на интеркултурна комуникация представлява словното богатство с чужд произход в българския език. Възприемани по различни канали и през различни културно-исторически епохи, чуждиците са „необходимо зло“ във всеки един език, в това число и в българския. Особеното в случая, когато той се преподава на хора, владеещи немски, е, че обучаемите са автоматизирали възприемането на тези чуждици в латинска азбука и с фонетични ударения, резултат от натурализацията на съответната дума (или корен) в родния им език. Когато те трябва да разчетат думата на кирилица и да я използват с различно от обичайното им ударение, възникват проблеми, на които трябва да се обърне специално внимание.

От интеркултурна гледна точка интересни са онези случаи, които в български език носят различна семантика и/или конотация от тази в немски език: напр. „гешефт“ (което в немски език е стилистично неутрално за магазин); „статут“ в немски означава „устав, правилник“, а в смисъл на „състояние“ се използва думата „статус“ и т.н. В урока „Ресторантът – храна и още нещо“ тази тема е широко застъпена, напр. при упражняването с гастрономически названия (менюта, поръчки и пр.) и с означенията на различни професии в туристическия бранш. С оглед на

журналистиката като най-драстични са оценени промените в лексикалния състав в областта на електрониката. Уроците „Интернет“ и „Професия БЛОГЪР“ предлагат речник на термините из областта на онлайн комуникациите, както и различни жанрове (блог, форум, чат, съобщение от пресслужба).

Концепцията IDIAL4P цели да обхване колкото се може повече аспекти от тези интеркултурни взаимодействия, за да изгради у обучаемите усет за интеркултурност. В най-висока степен това се постига чрез сценария като комплексно упражнение, което активира повече от две умения в ситуация, симулираща реални професионални условия. На сценария ще се спрем в заключителната глава на настоящия наръчник, тук само ще илюстрираме чрез един пример от модулите по туризъм как на практика се осъществява интеркултурният подход:

Сценарий:

Рекламата – раждането и осъществяването на една идея

1. Вие организирате пътувания за вашите сънародници в чужбина, в това число и в България. В пресата прочитате следната информация:

Между 5-8 % ръст на туристите в София се очаква през лятото, заяви пред агенция Фокус председателят на Съвета по туризъм в столицата. Причината е свързана с икономическия ръст в някои страни от ЕС.

Чужди туристи посещават София в момента главно с цел културен туризъм, след това заради бизнес. Посещават основно галерии и музеи, както и храм-паметника „Александър Невски“, църквата „Света София“.

През юни на посещение в София са много японци, французи, германци, италианци. Средният им престой в столицата е 1-2 дни.

2. Запишете прочетените и важни за вас данни относно:

- ❖ очаквания ръст на туристите в София
- ❖ целта на посещението
- ❖ страните, от които идват най-често туристите
- ❖ времетраенето на престоя на туристите в столицата

3. Обадете се на българския си партньор. Разкажете му за прочетеното. Обсъдете идеята за допълнителна реклама на София извън страната.

4. Разгледайте фотоси на града (напр. на стара София от <http://stara-sofia.com/> и съвременни снимки) и изберете снимки за проспект за ваши сънародници.

5. Представете и мотивирайте пред партньора си своя избор.

2. ПОДГОТВИТЕЛНИ УПРАЖНЕНИЯ ЗА РАБОТА СЪС СПЕЦИАЛИЗИРАН ТЕКСТ

В рамките на този наръчник няма да е възможно да представим цялата класификация на упражнения, отнасящи се до преподаването на специализирани чужди

езици. По-скоро ще се спрем на онези теми и постановки, които са били проблемни за авторите на първите модули, разработвани в рамките на проекта IDIAL4P.

Специализираният текст и характерният за него словесен запас (терминология, устойчиви словосъчетания, специфични метафори) стои в центъра на вниманието при преподаване на чуждия език за професионални цели, тъй като чрез езиковата формулировка се пресъздава и стилът на професионално мислене.

За обучаемите трудност представлява не само използваният специализиран език, но и високата степен на сложност на текстовете с характерните им синтактични структури, които не се използват много често в разговорния език. Преподавателят от своя страна е изправен пред предизвикателството да представи тази материя по достатъчно достъпен начин, без обаче да опрости и принизи съдържанието на разглежданите текстове. И макар че за тази цел често се използва адаптацията на специализирани текстове, кардиналната задача трябва да си остане подготовката на студента или професионалиста да борави свободно със специализирани текстове на чуждия език. И в двата случая широко се използват въвеждащи упражнения, които да подготвят езиково и понятийно за възприемането, разбирането и осмислянето на специализирания текст.

2.1. Активиране на вече налични знания

Тъй като знанията обикновено са обвързани в даден контекст и разположени в различни „чекмеджета“ на съзнанието, в психологията на учебния процес непрекъснато се подчертава колко важно е нужното за дадената тема предварително налично знание да бъде активирано и контекстуално свързано помежду си (тематични познания, лексикална компетентност и граматически, респ. жанрови характеристики).

2.1.1. Визуални импулси

Фотоси, скици, карикатури или колажи могат да послужат като изходна база за разговор по интересувания в даденото занятие професионален аспект.

Така например във всеки от уроците на модулите „Туризъм“ към водещата за дадения урок тема се подхожда с помощта на една или повече снимки в съчетание с анотация по темата, която посочва няколко съществени съдържателни акцента.

Кои черти са според Вас типични за съвременния турист? Коментирайте и допълнете:

- а) интересува се от други страни;
- б) опознава други култури;
- в) спортува;
- г)

Защо според вас тези туристи гледат в различни посоки?

Покажете свои снимки от пътувания и ги опишете накратко.

Уроците от модулите „Журналистика и масмедии“ пък използват специално разработени скици в еднакъв стил (принтмедии, радио, телевизия, интернет), които показват разнообразието на продуктите и практиките в единното поле на журналистиката, а придружаващите кратки коментари подчертават комуникативния потенциал на всяка медия.

В България вече съществува критичната маса потребители на интернет, която дава основание да говорим за интернет общество. Но как е структурирано то, доколко богатите възможности на виртуалното пространство се познават и използват, спазва ли се „нетикет“-ът – това са открити въпроси, по които още дълго ще се говори.

Богати възможности за визуални импулси предлага интернет, където могат да се активират и други канали за възприемане освен зрителния, например слушане.

2.1.2. Асоциативен таралеж

Това е широко разпространен тип упражнение в чуждоезиковото обучение. То се използва за активиране на:

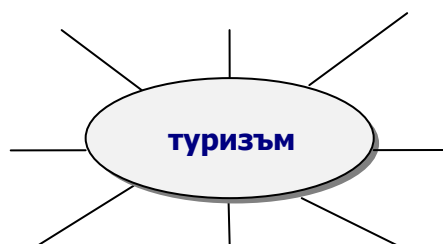
- общата предварителната информираност по темата (напр.: *Какви асоциации свързвате с понятието ...?*)
- на конкретни, налични вече знания (напр.: *Посочете примери за видове туристически ресурси.*) или

- на специална лексика по темата (напр.: *В какво се състои дейността на лицата в журналистическата професия, напр. колумнист, говорител, репортер.*)

Визуализацията подчертава отворения характер на упражнението (доколкото от едно понятие „израстват“ логическите импулси за други и различните участници в занятието добават нови и нови асоциации) и представянето им в лаконичен и схематичен вид.

Например:

1. Какви асоциации буди думата **ТУРИЗЪМ**? Съберете мнения и обобщете.

В по-разширен вид асоциативният таралеж може да визуализира цяло изложение (т.е. един сравнително дълъг и претенциозен текст) по съществен професионален проблем.

Например:

Урок „Туризм в България“, с. 2, упр. 2

Разгледайте схемата и добавете фактори, които допринасят според вас за успешния туризъм. Дефинирайте накратко тези фактори. (Ако се нуждаете от помощ, използвайте изразите от „Допълнителни материали към урок № 1“.)

2.1.3. Диаграма

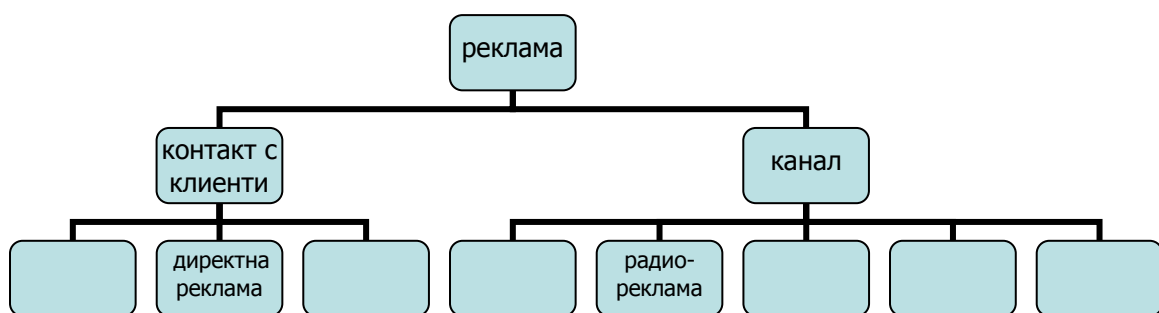
Диаграмата е друго подходящо средство за активиране на съществуващи знания по темата. При преподаването на специализиран чужд език може да се включи и доста сложната структура на една класификация. Там от централното понятие се

извеждат няколко подразделения, които от своя страна могат да се подразделят на още по-фини категории. Така класификацията и нейната визуализирана форма – диаграмата – представят диференцирано един характерен за дадения професионален бранш понятиен клас, а в същото време преподават и терминологията на съответния чужд език.

Те могат да бъдат използвани и като подготвително упражнение, и като задача за проверка на адекватното разбиране на специализиран текст в случаите, когато той третира такова съдържание.

Например:

Допълнете липсващите видове реклама:

Като подготвително упражнение е подходящо и съпоставянето на близки понятия (принадлежащи към един клон в дадена класификация).

Например:

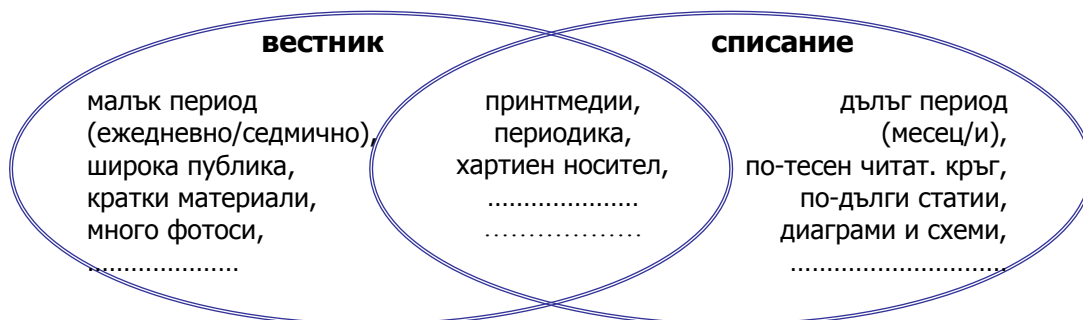
Урок „Принтмедии“ – с. 1 16) Каква е разликата между „вестник“ и „списание“?

Урок „Радио“ – с. 1 1в) Каква е разликата между „радиомрежа“ и „радиоточка“?

Урок „Интернет“ – с. 1 1в) Каква е разликата между „форум“ и „блог“?

Урок „Образност“ – с. 1 1в) Каква е разликата между „колаж“ и „монтаж“?

И в такива случаи може да се приложи визуализиране на отговорите, като се подбере граф, подходящ за понятийната структура в конкретния случай:

2.1.4. Хипотези относно текста

За активиране на вече наличните знания може да се използват и елементи от предстоящия за изучаване специализиран текст – подзаглавията в него, някоя теза, проблемен въпрос, известна личност и пр. Формулират се хипотези за интерпретацията на въпросния елемент в последващия текст. След като обучаемите прочетат текста, те проверяват доколко изказаните хипотези са потвърдени или не.

Например:

Урок „Радио“, с. 1, упр. 3

Разделете се на три групи. Всяка група да изброи възможно най-много характеристики на едно от понятията **интервю**, **анкета** и **журналистическо разследване**.

Пак там, с. 2, упр. 4

Прослушайте **текста „Способи за емпирични социални проучвания“** от „Допълнителните материали към урок № 2“.

Какви нови моменти чухте за Вашето понятие? Кажете на останалите кои назовани от Вас признаци не са били включени в чутия текст. Обсъдете, доколко това са съществени пропуски.

2.2. Лексикални упражнения

2.2.1. Подготвителни упражнения за усвояване на лексиката

Срещащите се в специализирания текст термини могат да се изяснят, преди да е започнала същинската работа по текста.

Най-простият вариант е предварително зададен списък с думи, обяснени на чуждия език или – при по-ниска степен на владееенето му – и на изходния (майчиния) език. По-сложни варианти представляват упражненията за подреждане в подходящата група или упражнения с подбор на едно от няколко предложени решения. Изборът става между дума и синоними, дума и антоними, понятие – дефиниция – парафраза, понятие и пример/образ и др.

Например в модул „Туризм“:

АБВ на пътуващия

А автобус, аерогара, ...	З	О	Х хотел, ...
Б	И	П	Ц
В	Й	Р	Ч
.....			

Възможни са и различни упражнения за съотнасяне на специализирана лексика със синоними, антоними, дефиниции или парафрази, примери или илюстрации на думата / понятието или упражнения с многовариантен избор (*multiple-choice*):

Например:

Свържете различните видове **рекламни материали** с **дефинициите**:

1. слоган	А. листовка
2. проспект	Б. вид късометражен филм
3. видеоклип	В. рекламно средство с текст и изображение за стена
4. плакат	Г. кратък текст (сентенция, фраза или мото), водещ и
запомнящ се мотив в рекламна кампания
5. уебсайт	Д. брошура с рекламен характер
6. флаер	Е. съвкупност от уебстраници с общ URL

Съотнасянето на дума с дефиниция дава възможност и за интеркултурни уточнения, доколкото един и същ термин би могъл да се употребява с различно значение или конотации в двата езика.

Например:

За двойката езици **немски и български**:

Geschäft (нем.) = бизнес, магазин/че	↔	гешефт (бълг.) = нечиста сделка
Statut (лат. → нем.) = устав, правилник	↔	статут (бълг.) = социално положение

2.2.2. Подготвителна визуализация на елементи от съдържанието на текста

Специализираните текстове често се придружават от поясняващи графични изображения. При подготвителната работа за четене на текст може да се заличат надписите и обучаемите да попълват празните места, като по този начин се запознават с ключови понятия и термини. Подходящи графични изображения могат да се намерят и в интернет или да бъдат създадени от преподавателя (напр. диаграма, в която да се допълнят понятия или глаголи, които описват отделните стъпки при осъществяване на дадена дейност или процес). Използването на такива схеми наготово, естествено, предполага предварително изясняване и на въпроса с авторските права (вкл. и за материали от интернет).

Подобна визуализация може да се използва и като упражнение за проверка на разбирането – особено при аудиотекстове. В такъв случай в транскрипта на текста се заличават ключови думи, текстът с празните места се раздава на обучаемите, които трябва да попълнят празнотите най-късно при второто слушане.

Естествено е, когато се говори за реклама и масмедии, самата визуализация да стане тема, респ. съдържание на урока.

Например:

Урок „Образност“, с. 1

1. Обсъдете в групата си и информирайте класа за резултатите от дискусията:

г) Свържете вида визуализация със сферата, в която се прилага най-често:

таблица	репортаж във вестник
географска карта	телевизионен репортаж
фотоси	статистически данни
видеофилм	радио- и/или телевизионно предаване
звукозапис	прогноза за времето

д) Какви РС програми за създаване на графични изображения познавате?

2. Отговорете на въпросите:

- Какво печели словесният текст от свързването му с визуални елементи?
- Как влияе компютърната графика върху дизайна на днешните вестници?

Но независимо от темата – дори при най-необвързаните с презентация учебни съдържания – е редно да се обръща особено внимание на потенциалните основания за визуализирани формати на информацията. Особено силно това важи за двете професионални сфери, в които са разработени първите модули по концепцията IDIAL4P – туризма и журналистиката. Без способността да се разчита и създава визуализация, професионалистите в тези браншове биха били неспособни да привлекат вниманието на своята публика, доколкото перцептивните навици на нашите съвременници вече са коренно повлияни от новите медии и широкото, мултимедийно понятие за текст.

2.3. Подготвителна работа с текст (паралелен текст)

Това може да бъде една дидактически опростена версия на основния специализиран текст, адаптиран по отношение на композицията (по-ясна подредба на важните съдържателни моменти) и на синтаксиса (съкращаване на разширени атрибутивни конструкции).

Често може да бъде от полза дори самото преписване на оригиналния текст. Чрез предоставените от компютърната текстообработка възможности за друго полиграфическо оформление (шрифтове, засветяване и оцветяване, отделяне на ключови думи в списък) обучаемият може да създаде нов визуален облик на текста за четене. А това е вече своего рода проверка на адекватното му разбиране.

Друга възможност да се паралелизират текстове, е да се трансформира изходният текст в друг вид (жанр) – учебнически урок, статия в енциклопедия, указание за работа с даден учебен материал и др.

Например:

Урок „Професия РАДИОВОДЕЩ“, с. 2

1. Чуйте курioзната история за изпаднал в беда професионалист, комуто щастieto се усмихва отново:

„Тед Уилямс: Бездомник стана радиоводещ“ на <http://tv7.bg/news/178842.html>

2. Разделете се на групи. При повторното прослушване на текста:

I^a група записва колкото може повече детайли от сюжета;

II^a група прави блок схема на историята, като озаглавява всяка отделна част;

III^a група използва записките на другите две, за да напише сценарий за пиеса.

В сценария да има роли за Тед Уилямс, Дорал Ченуит и за мениджъра на баскетболния тим „Кливлънд Кавалиърс“, който се обаждa на Тед по телефона, за да му предложи работа.

Можете да използвате ИЗРАЗИ ЗА ЕМОЦИОНАЛНО ОБАГРЕНА РЕЧ, посочени в „Допълнителните материали към урок № 2“.

Ако за паралелен текст искаме да използваме не строго специализиран, а научнопопулярен текст, при необходимост следва да се обясни и различната употреба на лексическите елементи.⁴ Така се преподават и доста трудно усвоимите моменти на словесна образност и стил.

Вариант на упражнението за създаване на паралелен текст е предложен например в урок „Професия ГОВОРИТЕЛ“, но като упражнение за затвърждаване. Там се изясняват различни стилистични регистри. Оригиналният текст за слушане е издържан в разговорно-жаргонен стил, а след прослушване и обсъждане на текста обучаемият получава задачата да редактира изходния оригинал на литературен български език.

Например:

Урок „Интернет“, с. 4 – Лексика и словообразуване. Стилистични моменти

1. Чуйте изказване на необразован човек в разговорен стил. При второто слушане можете да си водите записки. Възпроизведете по смисъл чутото.

Обикновено се счита, че в конкретните професионални сфери, свързани с производствената практика и бизнеса, е важно партньорите да разбират как да е какво

⁴ Hans-Rüdiger Fluck (1977): Fachdeutsch in Naturwissenschaft und Technik. Heidelberg: Julius Groos, S. 166.

има предвид другият и работата им да върви. Това е фатално невярно. Доброто владение на стилистичните регистри е често пъти най-съществената предпоставка да се избегнат културни недоразумения.

Например:

Изрази като „Не му/им мига окото.“ или „Хич не ми пука.“, които се чуват в текста на горе цитирания разказ в разговорно-жаргонен стил, са необходими на (бъдещия) журналист, изучаващ български език като чужд, за да разбере изказвания в естествена битова среда. Но същевременно той трябва да знае, че е недопустимо такива изрази да се употребяват в служебни разговори и в т.н. официален контекст.

При преподаването на такива методически единици възниква обаче и въпросът, доколко оригиналният текст (включително и оригиналната интонация) може да бъде „внесена“ в урока неподправено. В случаи като последния текст например авторката на онлайн модула е решила да предложи като аудио-визуален запис един „хибрид“ от разговорно-жаргонен стил и свръхправилно произношение. Това откровено неестествено звучене цели да направи текста разбираем за обучаемите, та те – в учебната среда – да са в състояние да се съсредоточат върху лексикалната страна на текста. Въпросът за адаптирането на оригинални текстове е сама по себе си много важна тема, която в момента само мимоходом споменаваме, за да продължим изложението относно работата над текстовете като носители на езикова информация.

3. Упражнения по словообразуване

3.1. Сложни думи

Изучаващите чужд език често трудно разбират сложни думи. Упражненията за изясняване на строежа и начините за дешифриране на значението им са много важни за езиковата компетентност.

Например:

1. Кои са съставните елементи на сложните съществителни?	2. Кои са съставните елементи на сложните прилагателни?
туроператор	петдневен
екотуризм	чуждестранен
пътеводител	природосъобразен
екскурзовод	дълготраен
3. Подчертайте думите, съставени от самостоятелно съществуващи думи.	
4. Подчертайте свързващите елементи в тези сложни думи.	

Като първа стъпка би могло да се предприеме подчертаване и изваждане на всички сложни думи от текста, последвано от разлагането им на съставните им части (вкл. свързващите елементи в сложната дума).

Но следва да се има предвид, че тази стратегия на достигане до значението на сложната дума има своите граници, защото смисловите връзки между компонентите могат да бъдат от различно естество. Това се вижда от следния пример:

Например:

радио-

радиожурналист	= журналист, който <u>работи в</u> радиото
радиопрограма	= програма, която <u>се предава по</u> радиото
радиоастроном	= <u>специалист по</u> радиоастрономия
радиолокатор	= радар, <u>служещ за</u> радиоразпознаване

-журналист

радиожурналист	= журналист, <u>работещ в</u> радиото
екожурналист	= <u>пишещ по</u> проблеми на екологията

За повечето обучаеми е трудно сами да формулират обяснения на понятията, така че е по-добре упражненията да изискват съотнасяне на понятие и зададена дефиниция или за многовариантен избор (multiple choice).

Например:

Урок „Образност“, с. 4, упр. 3

Съчетайте термините със съответните дефиниции въз основа на горния текст.

1. Чертежът е...	(а) ... плътността на точките в растерното изображение.
2. „Пиксел“ наричаме...	(б) ... прекъсната линия.
3. Графичен редактор...	(в) ... край на линията във векторната графика.
4. „Възел“-ът представлява...	(г) ... вид графично изображение.
5. Пунктир се казва...	(д) ... точка с определен цвят, основен елемент от изображение.
6. Разделителна способност е...	(е) ... се нарича програма за преобразуване и възпроизвеждане на графики.

При продуктивни упражнения за образуване на сложни думи е препоръчително да се посочат и най-важните правила за словообразуване, необходими за изпълнението на задачата.

3.2. Производни думи

В специализираните езици, особено в сферата на природните науки и техническите специалности, се използват прилагателни за описание на свойствата на веществата, на процесите и на етапите от дадена дейност. Те са производни от имена или глаголи и се образуват с помощта на наставки (суфикси). За изучаващите езика

е полезно да се запознаят с тях, за да могат да разпознават производните думи в текста, а и самите те да ги образуват.

3.2.1. Наставки за образуване на прилагателни

Например:

Посочете думата и суфикса, от които е образувано прилагателното като название на вид туризъм.

Образец: зимен = зима + -ен

туроператор		петдневен	
екотуризм		чуждестранен	
пътеводител		природосъобразен	
екскурзовод		дълготраен	

Или:

Например:

Урок „Принтмедии, с. 3

2. Попълнете липсващите думи в долната таблица.

Как от съществително име се образува прилагателно?

Според темите, с които се занимава, журналистиката може да бъде:

Тема	Производно прилагателно
култура	 журналистика
спорт	 журналистика
парламент	 журналистика
разследване	 журналистика
криминалност	 журналистика

3. Заменете изразите в скоби с прилагателни. Обърнете внимание на образуването на прилагателните имена с наставки -ски, -ен, -онен/-онна и на непроменливите чужди думи, които са основа на новата дума.

Според медията, в която се упражнява журналистическата професия, се различават (във вестник) и (по телевизията) журналистика. Когато материалите се излъчват по радиото, говорим за журналистика. При нея обикновено се правят (в студио) записи.

Важна роля в специализираните текстове играят отглаголните съществителни (образувани с помощта на наставките *-не* и *-ние*). Поради тази причина в материалите за обучение по специализиран български език като чужд следва да намери място и този модел. Същевременно трябва да се подчертае, че въпреки честата употреба и в двата езика, в българския език отглаголните съществителни придават подчертано инструментално звучене на изказа. Ако не става дума за технически или процесуални теми, по-добре е на български да се използва конструкцията „(модален) глагол + да“, което съответства на немската конструкция „Infinitiv + zu“.

Например:

1. Подчертайте отглаголните съществителни в обявата на рекламната фирма. Запишете срещу тях глаголите, от които са създадени.

изработване на всички видове печатна реклама	
гарантиране на фирмена идентификация чрез ...	
създаване на дизайн на лого	
изграждане на фирмен рекламен имидж	
прилагане на дигитален печат на рекламни материали.	

2. Запишете отглаголните съществителни към глаголите:

оформям –	предлагам –
пътувам –	изграждам –

3. Допълнете текста, като използвате отглаголни съществителни.

Рекламните ни специалисти ще Ви провокират с разнообразни, различни и интересни решения. С помощта на изпитани рекламни стратегии, много желание и въображение екипът ни съумява да открие най-характерните и индивидуални за всеки клиент черти, да ги подчертае и да ги представи по запомнящ се начин.

Рекламните ни специалисти постигат провокира..... чрез разнообразни, различни и интересни решения. Всеки партньор е уникален. Затова с помощта на изпитани рекламни стратегии, много желание и въображение екипът ни постига открито..... на най-характерните и индивидуални за всеки клиент черти, подчерта..... и представ..... по запомнящ се начин.

3.2.3. Образуване на производни думи с помощта на представки/префикси

Префигирането е друг способ за образуване на производни думи. При глаголите представките уточняват действия и процеси и ги отграничават от други. Използваните глаголни представки в български език са:

Глаголни представки

в- (въ-), въз-, до-, за-, на-, над-, о- (об-), от-,
по-, под-, пре-, пред-, при-, про-, раз-, с- (съ-), у-

NB: Всички глаголни представки функционират и като предлози,
с изключение на представките *пре-*, *про-* и *раз-*.

Промените в значението на изходните глаголи, настъпващи вследствие на префигирането, трябва да се онагледят със съответни упражнения. С оглед на изучаването на български език от хора, владеещи немски като изходен език, това е една от най-трудно достъпните методически единици. Дори германци с иначе много добра езикова компетентност по български език срещат сериозни затруднения да решат кой глаголен вид, респ. кое глаголно време – свършен(о) или несвършен(о) – е

адекватното за дадения случай. Нужно е да се вмени на обучаемия усещането, че в процеса на обучението той получава принципната, теоретическа подготовка, но усетът му към тази материя ще се формира в продължение на много комуникативни събития в естествената среда на чуждия език.

Например:

А. Изберете вярната дума.

1. маса в ресторанта.
 - а) запазвам
 - б) спазвам
 - в) опазвам

Б. Допълнете глагола *пазя* с подходящата представка.

Природата е застрашена от масовия туризъм. Туристическата дестинация трябва да се стреми да природните си ресурси.

В. С кои представки можем да комбинираме глагола *пазя*?

Какво ново значение получава глаголът? Илюстрирайте с пример.

1. глагол:
 значение:
2. глагол:
 значение:

**за-, пред-,
по-, о-, с-**

В специализираните езици се използват често представки с гръцки или латински произход. Тъй като тези езици не се изучават в училище, би следвало обучаемите да се запознаят със значенията и съответствията им на родния или на чуждия език.

Чуждоезикови представки

анти-	против, срещу	пост-	след
интра-	вътре, в	пре-	пред, преди
интер-	между	про-	за
моно-	един	суб-	под
поли-	много	супра-	над
пер-	чрез	транс-	през

Друга функция на представките е отрицанието. И тук от гръцкия и от латинския език сме наследили лексикални елементи, които имат и славянски съответствия.

**Негиращи
представки**

Примери

не- (бълг.)	недействителен, недостоверен, нелегитимен
без- (бълг.)	безинтересен, бездуховен; бездействам; безпорядък
а-	аполитичен, алогичен
анти-	антидемократичен, антихуманен

дис-	диспропорционален, дисквалифициран
дез-	дезинтегриран, дезинформиран, дезинфекциран
де-	деформиран; дестабилизирам, демонтирам
ин-	индиректен
контра-	контрапродуктивен, контрааргумент

4. УПРАЖНЕНИЯ ЗА ТРЕНИРАНЕ НА УМЕНИЕТО ЧЕТЕНЕ И РАЗБИРАНЕ

Все по-често обучаемите ще се сблъскват с текстове от различни жанрове. Понякога ще се налага само да ги прегледат, а понякога ще трябва да ги оценят критично и/или да работят по тях. Затова те трябва да разполагат с широк набор от стратегии за различните стилове на четене, т.е. с висока рецептивна компетентност по отношение на текстовите жанрове. В учебните модули тренираме умениято „разбиране на текст“ чрез релевантни за дадената целева група жанрове.

4.1. Силове на четене

1. Курсорно / ориентиловъчно / глобално четене

Курсорно четене: формиране на общо впечатление дали даден текст ще помогне да се отговори на определен въпрос или не;

Ориентиловъчно четене: откриване на пасажа с информацията, необходима за отговор на зададен въпрос;

Глобално четене: формиране на общо впечатление за проблематиката на даден текст, разбиране на основните идеи на текста;

2. Селективно четене

Селективно четене: дирене на определени информации, необходими за собствени цели / за отговор на специфичен въпрос;

3. Интензивно / детайлно / тотално четене

Интензивно/ детайлно четене: точен прочит на текста, напр. за да се открият различни становища и съответните аргументи;

Тотално четене: точен прочит на текста, напр. за да се разберат условията по договор или различията в дефинициите на понятия от различни текстове по темата.

Курсорното/ориентиловъчното и глобалното четене обикновено са много слабо застъпени в учебниците по специализиран чужд език, въпреки че в професионалното ежедневие и по време на следването се налага честото им прилагане. Причина за това е големият обем и многото място, което изискват упражненията за тази техника на четене, например когато се представят паралелно текстове от интернет със задача да се определи кой е най-подходящият по темата.

Таблицата по-долу включва някои жанрове, типични за обучението по специализиран чужд език, както и преобладаващите при тях техники на четене и някои подходящи упражнения. Изборът зависи в крайна сметка от целите на занятието.

4.2. Речеви жанрове – стилове на четене – типове упражнения

Текстов жанр	Доминиращ стил на четене	Упражнения (подбор)
<u>Текстове от пресата:</u> новини, очерци, репортажи, интервюта и др.	Ориентировъчно / курсорно / селективно четене	- Проверка дали дадени теми са застъпени в текста или не; - Откриване на подходящото заглавие измежду няколко заглавия; - Поставяне на подзаглавия към отделни пасажи в текста; - Откриване на подходящото резюме към текста сред набор от резюмета; - Попълване на таблица с въпроси (Кой? Кога? Къде? ...) - Ексцерпиране на факти/ информации от текста; - Проверка на верността/ неверността на изказвания на базата на текста; - Отговор на въпроси от типа multiple choice; - Маркиране на факти, мнения и изводи от даден текст.
<u>Специализирани текстове:</u> учебници, статии от специализирани списания, лексикони, описания на експерименти, анализи, бизнес доклади и др.	Селективно / интензивно четене	Освен изброените при жанра „текст от пресата“ могат да се посочат още следните видове упражнения: - Откриване на ключови думи от текста; - Откриване на обяснения/ дефиниции към ключови думи; - Съотнасяне на понятия от текста към зададени дефиниции; - Откриване на дефиниции в текста; - Изваждане на глаголи, описващи промени (намаляване/увеличаване) или процеси и съотнасяне с имена; - Откриване в текста на примери, родови или видови понятия или на синоними/ антоними; - Откриване на изразни средства на деиксиса (лични, показателни, притежателни местоимения, локални наречия и др.); - Определяне на взаимозависимостите между изречения/пасажи (каузални, кондиционални, темпорални и др.); - Допълване на пропуснати места в паралелен текст с информация от оригинала; - Разграничаване на основна от допълнителна информация.
<u>Материали от интернет / интранет:</u> Новини, специализирани текстове, оферти от сферата на услугите,	Ориентировъчно / селективно четене	- Съотнасяне на команди на чуждия език / указания на интернет програма / на учебен софтуер с такива от родния език; - Съотнасяне на информация към различни интернет рубрики на даден сайт; - Съотнасяне на информации с посочените в интернет текста хиперлинкове; - Определяне на релевантността на материали от интернет по даден проблем;

разписания, онлайн учебни материали и др.		- Извличане на информация за източника / актуалността на публикация в интернет; - Провеждане на разширено дирене в интернет по поставени задачи; - Онлайн отговори на въпроси по дадена тема.
<u>Указания и ръководства:</u> Технически указания, упътване за употреба, листовки и др.	Интензивно четене	- Съотнасяне на информация към визуални изображения; - Допълване на визуализация с данни от текста, респ. допълване на текст с данни от визуализация; - Реконструкция на коректната последователност на етапи от извършваната дейност; - Корекция на грешки в текста на базата на информации от визуалните материали или от паралелен текст; - Описание на отделни стъпки в диаграма.
<u>Кореспонденция:</u> Имейли, бизнес кореспонденция, SMS и др.	Интензивно четене	- Установяване кой от посочени поводи за служебното писмо „относно...“ съответства на текста; - Реконструкция на последователността на пасаж; - Проверка на верността на твърдения относно съдържанието на писмото, напр. позицията на автора на писмото във фирмата, обсъждания проблем и др.; - Попълване на текст със зададени думи (multiple choice, каре с думи и др.) - Откриване на езикови сигнали за стила (официален, неофициален, разговорен) и тона на писмото (ироничен, шеговит, ядосан).
<u>Договори, разпоредби:</u> Трудови договори, договори за продажби, законови текстове, митнически разпоредби, предписания за техническа безопасност и др.	Интензивно четене	- Съотнасяне на определено съдържание към параграф; - Селектиране от списък с описания на действия на онези, при които се нарушават зададените в текста предписания.
<u>Протоколи:</u> от заседания, обсъждания и пр.	Селективно / интензивно четене	- Попълване на таблица с въпроси към текста; - Пренос на информация от протокол на проведено заседание в стандартизиран протокол с решенията.
<u>Описания на продукти:</u>	Селективно / интензивно четене	- Съотнасяне на продуктови описания към визуално изображение на продукта; - Допълване на прилагателни в описания на продукти; - Пренос на продуктови описания в таблица.
<u>Списъци и описи:</u> Каталози, ценови листи, съдържание, справочници за лекции	Ориентировъчно / селективно четене	- Откриване на артикул от каталог, на семинар от справочник за занятия; - Откриване на онази глава от съдържанието на книга, която съответства на разглеждания проблем; - Вписване на продукти в подходящата рубрика от каталог.

<u>Обяви за работа:</u>	Ориентировъчно / интензивно четене	• Съотнасяне на описание на дейността и названието на професията; • Избор на подходящата обява към зададения профил.
-------------------------	------------------------------------	---

4.3. Конкретни примери за четене на специализирани текстове

Нека видим две илюстрации на различни стилове на четене при работа със специализиран текст. Те показват, от една страна, разликата в рецептивните нагласи при отделни видове четене и от друга – разликата в комуникативните ситуации, когато се прилага един или друг стил на четене.

Например:

Урок „Професия ТЕЛЕВИЗИОНЕН РЕЖИСЬОР“, с. 3

1. Прочетете текста:

Мая Нешкова: Ужас! Чужденци определят какво да слушаме по радиото и телевизията [...]

2. Определете водещите теми в трите абзаца на горния текст и поставете подходящи подзаглавия на абзаците.

3. Разделете се на групи. Всяка група да проследи една от темите и да посочи основните аргументи, с които Мая Нешкова подкрепя тезите си.

4. Проведете дискусия относно това, доколко и как се осъществява административен натиск над творческите екипи в телевизията. Посочете примери от Вашата практика, цитирайте известни медийни скандали. Използвайте изрази от текста.

В този урок като подготвителни упражнения са предвидени въвеждащи въпроси относно политиките и практиките в европейските телевизии по отношение на програмите и подредбата на водещите новини. Текстът за четене има пряко отношение към професионалното ежедневие на журналиста и е от транскултурно, институционално естество. Като разчита на фонові знания, последващият комплекс от упражнения за четене демонстрира във възходящ ред три степени на трудност: глобално разбиране, детайлно четене и четене с приложна цел (създаване на собствен текст с елемент на автобиографичност).

В следващото упражнение пък четенето извежда до аналитична критика на текстовете.

1. Какво търсят пътуващите? Резервация за пътуване до Велико Търново имат:

а) семейство Шмит, които се интересуват от архитектура	ТЕКСТ
б) Маркус, който изследва манастири	ТЕКСТ
в) възрастна двойка, която иска да прекара приятна вечер	ТЕКСТ
г) Клаудия, която е любителка на старите занаяти	ТЕКСТ

Коя оферта е подходяща за тях? Прочетете текстовете, изберете и обяснете.

А.

"Самоводската чаршия" е улица, която продължава да пази духа, традициите и романтиката на Възраждането. Сега там работят различни занаятчийски работилници.

Б.

Шоуто "Звук и светлина" на хълма Царевец е впечатляваща атракция за посетителите на града.

Аудио-визуалната програма комбинира звукови и светлинни ефекти и пресъздава моменти от историята на старата българска столица.

В.

Преображенският манастир е най-големият сред великотърновските манастири и квартали в страната. Разположен е на 7 км. от Велико Търново. Основан е през 11 в.

Г.

Арбанаси е селище с характерни къщи и църкви с богата вътрешна украса, резба и стенна живопис, създадени през XVI — XVIII в. Заради тези уникални паметници Арбанаси често се посещава не само от туристи, но и от учени, архитекти, художници и др.

2. Допълнете текста, като използвате данните по-горе.

Велико Търново е старата на България. Историческият Царевец предлага на гостите на града живописна аудио-..... програма. Интересно място за разходка е една улица в старата част на града, където туристът може да посети различни занаятчийски Къщите са от периода на българското Околностите на града също представляват интерес: на 7 км. е кварталът по големина български, наблизо се намира интересното селище Арбанаси, неговите и са уникални паметници на културата.

5. Граматически упражнения

Рамковите условия в специализираното чуждоезиково обучение – ограничен обем, различни образователни нива на участниците в курса на обучение – налагат отказ от идеята за системна и ритмична работа по различните езикови компетентности, включително и от системно представяне на граматичните явления.

Обучаващи и автори на учебни материали са длъжни да извършат предварителен анализ, кои чуждоезикови структури обучаващите трябва непременно да овладеят, за да могат да се справят с поставените им задачи. (Докато напр. за кондуктора във влака или за ресторантьорския персонал познаването на учтивите форми в условно наклонение е задължително при формулиране на въпроси или молби, то работата със сложните причастни конструкции е излишна. Съвсем различна е оба-

че ситуацията със студента например по журналистика, който при дипломната си работа трябва да ползва литература на чуждия език.)

При представените по-долу граматични явления в специализирания език трябва да се има предвид, че те са релевантни преди всичко за онези обучаеми, които са принудени да работят интензивно със специализирани текстове (експерти, студенти и др.).

5.1. Граматични явления с висока честотност в специализирани текстове

- Номинални конструкции
- Страдателен залог и конструкции с пасивно значение
- Функционални глаголни конструкции
- Разширени определения с прилагателни и причастия
- Предложни конструкции
- Подчинени изречения – каузални, кондиционални, атрибутивни, финални
- Изрази за подкана

При работа с граматичните конструкции следва да се зададе въпросът: трябва ли обучаемият само да разпознава тези конструкции, за да може да чете специализиран текст, или трябва да ги владее и прилага активно при създаване на текст, например при писане на курсови работи, реферати, статии в специализирани издания. Според отговора на този въпрос се определят и типовете упражнения. За да се прецени правилно нуждата от граматически упражнения, е добре да се знае кога в чуждоезиковото обучение се преподава съответният граматически материал. Предложената схема за граматичната прогресия се основава на наблюденията ни върху учебници по български език като чужд, създадени в съответствие с препоръките на Общата европейска езикова рамка за различните нива на владеење на чуждия език.

Ниво А	Овладени граматически форми
Глагол	Сегашно време Свършен и несвършен вид на глагола Глаголи за движение – <i>идвам – ходя ...</i> Възвратни глаголи Двойни глаголни форми от типа <i>трябва да, обичам да, искам да ...</i> Бъдеще време: положителна и отрицателна форма Минало неопределено време Минало свършено време Повелително наклонение – положителни и отрицателни форми Условно наклонение – изрази за учтивост
Съществително име	Членуване на имената Форми за мн. число, бройна форма на съществителните
Прилагателно име	Съгласуване на прилагателни с подлога – в позиция на сказуемно определение: <i>Градът е голям.</i> Съгласуване на прилагателни в атрибутивна функция Степенуване на прилагателни
Местоимения	Лични и притежателни местоимения – кратки и пълни форми Показателни местоимения, въпросителни местоимения Неопределителни и отрицателни местоимения и наречия
Предлози	Предлози за време и място
Съюзи	<i>и, но, защото, че, ако</i> <i>зато, въпреки това</i> Съюзи за време – <i>когато, като, щом, след като, преди да, докато</i>
Въпросителни изречения	Употреба на частицата <i>ли</i> Въпроси с <i>нали</i> Уточняващи въпроси с въпросителни думи
Словоред	Словоред в простото изречение
Подчинени изречения	Изречения за причина – <i>защото, понеже, тъй като</i> Изречения за условие – <i>ако</i> Непряка реч – <i>въпросителни изречения</i>

Ниво В 1	Овладени граматически форми
Глагол	Минало свършено и минало несвършено време – разграничаване Минало предварително време Бъдеще време в миналото – <i>щях да ... нямаше да ...</i> Безлични форми – <i>харесва ми, спи ми се ...</i> Повелително наклонение – сложни положителни и отрицателни форми Рекция на глаголите – предлози Сегашно деятелно причастие – <i>работещ ...</i> Деепричастие – <i>учейки ...</i> Трансформация на пряка в непряка реч – глаголни времена при трансформацията Страдателен залог – възвратни форми Причастни форми – минало страдателно причастие Причастно-страдателни форми Префикси и суфикси – промяна в значението на глагола
Съществително име	Словообразователни модели – сложни съществителни, производни съществителни Отглаголни съществителни Членуване на съществителните – семантичен и синтактичен аспект Умалителни форми Обобщителни местоимения и наречия – <i>всеки, всякога ...</i>
Местоимения	Неопределителни местоимения Възвратни притежателни местоимения Удвояване на местоимението Относителни местоимения – падежни форми
Прилагателни имена	Съгласуване на прилагателни в атрибутивна функция Членуване на прилагателните имена – съгласувани определения
Предлози	Звукови промени при прилагателните Предлози с глаголи за движение Предлози при рекция на глаголи, съществителни, прилагателни – <i>интересувам се от ...; любов към ...; щастлив от ...</i>
Съюзи	Условни съюзи – <i>ако, да/ли</i> <i>Без да</i>
Наречия	<i>Не само ... но и; ту ... ту; отколкото</i>
Изречения	Наречия за време, място, начин Безлични изречения – <i>Звъни се. Тук не се пуши. Страх ме е. ...</i> Безподложни изречения – <i>Говорят ..., правят ...</i> Изречения за цел – <i>за да ...</i> Темпорални изречения – <i>когато, след като, преди да, докато, откакто ...</i> Предаване на непряка реч

Ниво В 2	Овладени граматически форми
Глагол	Условно наклонение Бъдеще предварително време Съгласуване на времената Комуникативни и стилистични параметри на използване на времената Преизказване Глаголно-именни съчетания – <i>разговарям: вода разговор</i> Система на българските глаголни времена
Съществително име	Словообразователни модели – обобщение Семантични групи – абстрактни съществителни, имена на вещества, колективни имена
Съюзи	Съюзи за отстъпка – <i>въпреки че, макар че, независимо че, дори и да, даже и да, и да, който и да, и да</i>
Междуметия	Възклицателни и подбудителни междуметия
Частици	Емоционални, усилващи, модални частици
Изречения	Словоред в конструкции с отрицания Словоред на енклитиките Обособени части на изречението Видове подчинени изречения – подчинени определителни изречения с <i>чийто</i> ...

5.2. Типове упражнения с оглед на потребностите

Задачите към различните граматични структури трябва да са съобразени с това, дали обучаващите се трябва да могат само да ги разпознават в текста или да ги прилагат продуктивно. Ще демонстрираме това с някои примери:

5.2.1. Рецептивни умения

Това е, естествено, по-лекият за изпълнение клас упражнения. Най-често се практикува упражнение за разпознаване на глаголната форма.

Например:

Урок „Радио“, с. 3

Прочетете текста и подчертайте формите на преизказно наклонение:

Безпрецедентна цензура спряла новините по „Хоризонт“

На 19.03.2001 в 6,30 ч. сутринта по „Хоризонт“ не прозвучала новинарската емисия с преглед на печата. Предаването било спряно [...]

5.2.1. Продуктивни умения

За всяка професионална сфера, където комуникацията не се ограничава с предаването на инструментална информация, а цели и духовно, респ. емоционално въздействие, овладяването на преизказните форми на глагола с тяхната способност за дискретно модулиране на изказа е целесъобразно. И туризмът, и журналистиката са такива професионални сфери. И ако модулите по туризъм са предвидени за А2 ниво, което е сравнително ранна фаза в изучаването на езика, то модулите по журналистика предвиждат, съобразно нивото си В2, упражняването и на продуктивните умения за боравене с преизказно наклонение.

Например:

Урок „Радио“, с. 4/5

Трансформирайте изявителното наклонение в преизказно.

Напр.: Кметът на селото **стана** известен. → Кметът на селото **станал** известен.

Ако е нужно, направете справка за образуването и употребата на преизказните форми в „Допълнителните материали към урок № 2“.

Радиоточка разведрява жителите на великотърновското село Никюп

Ежедневието на жителите във великотърновското село Никюп минава под съпровода на хора и музика въпреки кризата. На площада пред кметството са монтирани тонколони [...]

Освен овладяването на техническата страна на преизказните форми – как се образуват и как се съотнасят по граматически показатели (род, число) с други части на изречението, е наложително да се отработи и употребата им. Един специфичен аспект, особено важен в журналистиката, е предаването на непотвърдена информация.

Например:

Урок „Професия ТЕЛЕВИЗИОНЕН РЕЖИСЬОР“, с. 3

В България **слухове** имат голямо значение за формирането на общественото мнение. Използвайте посочените **изрази за анонимен източник на информацията**, за да довършите изреченията за устна комуникация:

1. Говори се, че...
2. Казаха, че...
3. Чува се, че...
4. По радиото съобщиха, че...
5. Някой ми каза, че...
6. Осведомен източник, пожелал анонимност, сподели, че...

Подходът към граматичните явления може да бъде насочен към конкретен случай или към определено функционално поле, т.е. към комплексни изразни форми.

Пример за конкретна граматическа категория:

Свършен и несвършен вид на глагола

Изберете подходящата глаголна форма:

Уважаеми дами и господа,

Каним/поканим Ви на презентация по темата „Туризмът – актуални задачи“. Лекторът идва/дойде от централата на водещо туроператорско бюро. Той ще сподели/споделя свои наблюдения, ще ни запознае /запознава с опита на немски туроператори.

Пример за функционално поле:

Темпоралност

1. Допълнете липсващите **предлози за време**.

Клиент: Бих искал да направя резервация за пътуване София-Варна и обратно.

Служител: кои дати ще пътувате?

Клиент: 22.06., сряда. Връщането е три дена, 25.06.

[...]

2. Допълнете липсващите **частици и наречия**.

до кога, кога, оттам, никъде, там, къде, някъде, тук

..... мога да получа информация за пътуването? Имате ли проспекти за балканските страни? Ще бъда в София, има ли директни полети за Дубай? [...]

6. Сценарият като комплексен дидактически инструмент

6.1. Специфични особености на сценария

Под „сценарий“ разбираме „очаквана поредица от комуникативни действия, [...] обединени от социален смисъл“ (срв. „Свидетелство за владение на немски език като чужд“). Специфичните особености на сценария отговарят на основните принципи за изграждане на учебни материали в проекта IDIAL4P. Сценариите са:

- ориентирани към речевите действия,
- ориентирани към профила на обучаемите,
- интерактивни,
- интеркултурни,
- близки до социалната реалност,
- продуктивни.

Решаваща за развитието на сценария е прогресията в речевите действия с предначертана крайна цел. Последователността на действията не бива да се прекъсва от упражнения или от препитване на решенията на отделни задачи. Близката до реалността ситуация се изгражда и „проиграва“ от обучаемите от началото до края без прекъсване. Именно по това **сценарият се отличава от:**

а) ролевата игра (пунктуално събитие, по принцип един разговор с най-много една смяна на тренираните умения),

б) проекта (който няма предварително поставена цел, допуска различни възможни решения на заданието и е ориентиран към развитието на ситуацията), както и от

в) драматургичния сценарий (който е рамката напр. на един урок, съдържаща текстове и различни задачи за езиковото овладяване на определени ситуации и в чиито последни стъпки може да фигурира и един сценарий).

Ходът на сценария се определя от обществени и културни условности, така че в контекста се предава и интеркултурният контекст.

2. Подготовка и създаване на сценарий

Съобразно концепцията на целия учебен модул и в частност на съответния урок се избират темата, дидактическата цел, социалната макрорамка на бъдещия сценарий (сфера от обществената практика, в която се разполага симулираната ситуация), персоналът (като социални и професионални типажи, които участват в дадената ситуация).

В съдържателно (тематично) отношение сценарият се определя от концепцията на урока и се подготвя от предходните методически единици.

По отношение на типичните комуникативни форми (разговор, писма, протоколи и пр.) сценарият се съобразява с реалните житейски практики.

На всяко ниво на речевата реализация се осъществява интеркултурната съпоставка:

- специфичните за българските условия и за немскоезичния регион (сходни и различни) обществени практики и персонал;
- характерни речеви действия (представяне на лице, обрисване на ситуация, убеждаване на събеседника, полемични изявления и пр.);

- често срещани граматически форми (въпроси, заповедни изречения, произказно наклонение, отглаголни съществителни, безлични форми на глагола, елиптични изречения);
- лексикални и стилистични особености, често срещани изрази и пр.

Тъй като сценарият трябва да е ориентиран към конкретното ниво на съответната група обучаеми, той се разработва, респ. адаптира, в условията на дадения дидактически контекст. Затова не може да има само един пример за сценария, а много на брой реализации на принципните му възможности.

Един от множеството сценарии, използвани в модулите на проекта IDIAL4P за български език като чужд, е например показаният на следващата страница „Изготвяне на репортаж за протест на работници“. Ситуацията е взета от реалното професионално ежедневие на репортера. Етапите в сценария следват производствения процес. Отделните стъпки са разписани като последователност от действия, в които речевата активност на персонала доминира. Освен характерни журналистически знания и умения контекстът предполага и социални компетенции, които от своя страна разкриват възможността за осъзнаване и обсъждане на интеркултурни съпоставки. Отделните етапи предполагат различни стилистични регистри, а оттам и разнообразна лексика, невербални изразни средства, различно поведение (от фамилиарно до съвсем официално) по време на разговорите.

Дидактическият потенциал на сценария е много висок. В зависимост от профила на обучаемата група и от програмата на преподавателя това комплексно задание може да се реализира или съвсем бегло, колкото обучаемите да добият представа от сложността на професионалната комуникация на чуждия език в условия, симулиращи реалността, или пък – напротив – пространно, така че всяка стъпка от сценария да се развие като един минисценарий, и за дълго време, например като задание, паралелно на основния курс на обучение. Възможно е за няколко поредни занятия обучаемите да подготвят по една или две стъпки от горния сценарий. Тогава интеркултурната компетентност може да се проследи в детайли, обръщащи внимание на редица културни реалии.

Що се отнася до социалните форми, за осъществяването на сценария е нужно при всички случаи една въвеждаща инструкция от страна на преподавателя, предварително обговаряне на компонентите, предвиждани за всяка стъпка (по т. 1 напр. би било целесъобразно още във въвеждащото обсъждане обучаемите да се насочат

към упоменатите в скоби отделни стъпки в осъществяването на етапа от сценария, докато при т. 4 или т. 5 е предоставена свобода за лична инициатива на обучаемия.

Модул: Журналистика

Автор:

Език: Български като чужд език

Николина Бурнева

Ниво: B2 (Европейска езикова рамка)

Урок „Професия ВЕСТНИКАР“, с. 3

Сценарий:

Разделете се на групи. Всяка група да поеме изпълнението на един от етапите в следния сценарий за изготвяне на репортаж на тема „Протест на работници“:

1. Разговор между главен редактор на локален български вестник и репортер за възлагане на репортаж от мястото на събитието (работно заглавие на материала, обем и композиция, брой снимки, срок за предаване, указания за стила и идейния момент);
2. Разговор между репортера и оператора за посещението на обектите и евентуалните трудности (достъп до обектите, разрешение за снимане, интервю с подходящи информатори, обмисляне на възможни фотоси);
3. Телефонен разговор за уговаряне на срещи (със секретарката на управителя и/или с отдел „Личен състав“ на обекта, молба за достъп до производствения цех и разговор с работниците там);
4. Търсене на възможности за бързо придвижване до обекта – телефонен разговор с шофьора на редакцията за уточняване на маршрута, времетраене на пътуването, евентуално спиране за набавяне на консумативи (батерии, дискове, флашки);
5. Разговори по време на пътуването между репортер(кат)а, оператора и шофьора (разкази из техния професионален живот, вицове, клюки за колеги);
6. Разговор с управителя на обекта (ако се крие – опит за намиране на друг информатор от ръководния състав);
7. Списък от въпроси към работниците и провеждане на поне три интервюта с трудещи се, като в отговорите им се съдържат различни оценки за конфликта в предприятието;
8. Разговор между оператора и шофьора (докато репортерът пише текста си) по време на обратния път (коментари за техните неофициални впечатления от деня);
9. Разговор между репортера, оператора и редактора на броя относно мястото на материала, спор заради евентуални съкращения, сбогуване.

Изиграйте сценария пред класа. Обсъдете кои са моментите, по които личи къде се развива действието – в България или в немскоезичния регион.

След като е действал под диктат при предходните етапи, на този етап от изграждането на сценария обучаемият може сам да изпробва уменията си да конструира сценарий. Не бива да се предписва строго и броят на участниците в реализирането на този или онзи етап от сценария. Групите, изучаващи български език като чужд, не са многобройни. Затова по-често сценариите се реализират не от няколко групи, обработващи паралелно във времето отделни (предварително разпределени) етапи, а от една или най-много две групи, подготвящи етапите един след друг.

Същественото при осъществяването на сценария е, че обучаемите сами определят на коя от няколкото упражнявани активности да дадат превес: на писането (в горния случай на писма), на говоренето и слушането (в горния случай – много на брой разговори в различна социална обстановка).

Този Наръчник не изчерпва изобилието от методически съображения, които подготвят и придружават чуждоезиковото обучение. Като авторки на първите онлайн модули, създадени по концепцията IDIAL4P за специализиран български език за чужденци, владеещи немски език, ние се постаряхме да разясним някои от основните положения на този методически проект и да онагледим подхода си към методиката на ЧЕО. Тъй като става въпрос не за основен учебник, а за придружаващи и задълбочаващи допълнителни материали, ние межахме да си позволим удоволствието да работим предимно с отворени типове упражнения. Затова и повелителните форми на инструкциите са не толкова със заповедно, колкото с подканящо значение. Тъй като не сме привърженички на догматичната методика и вярваме в творческия потенциал на преподавателите по чужди езици в България, ние считаме, че и Наръчникът може и трябва да има по-скоро съвещателен глас, за да бъде коментиран, ако трябва – оборван, и най-вече дописван от нашите настоящи и бъдещи колеги.

Благодарим Ви, че отделихте внимание за нашите предложения и ще се радваме на обратна връзка.

декември, 2011 г.

Людмила Иванова, Николина Бурнева

ludmila_i2000@yahoo.com
nikolina.burneva@abv.bg